

Effektrapport för verksamhetsåret 2020

Forska Utan Djurförsöks uppgift är att stödja forskning för att se till att djurförsök kan ersättas. Vi stödjer forskning för att utveckla nya metoder som gör att djurförsöken inte längre behövs.

Information och politisk påverkan är andra verktyg vi använder för att nå vårt mål: att alla djurförsök, särskilt plågsamma försök på djur, ska ersättas.

Här kan du läsa om våra strategier, aktiviteter och effekter av vårt arbete.

Effektrapport för verksamhetsåret 2020

Såsom medlem i Giva Sverige, branschorganisationen för tryggt givande, åligger det Forska Utan Djurförsök (org.nr. 802004-1441) att rapportera effekterna av vårt arbete, i enlighet med Giva Sveriges riktlinjer. Denna rapportering avser att beskriva verksamhet och förhållanden 2020, men då arbetet är långsiktigt och effekterna ofta kommer stegvis, beskrivs strategier, mål och effekter utifrån ett mer långsiktigt perspektiv.

1. Bakgrund om Forska Utan Djurförsök

Forska Utan Djurförsöks syfte och ändamål är att stödja forskning med målet att djurförsök, särskilt plågsamma sådana, ska ersättas med moderna djurfria metoder.

Forska Utan Djurförsöks huvudsakliga uppgift är att genom forskningsanslag främja utveckling, utvärdering och spridning av djurfria metoder som kan ersätta eller på annat sätt minska behovet djurförsök. I Forska Utan Djurförsöks uppgift ingår också att sprida information om alternativ till djurförsök, främst till forskare och blivande forskare, men även till politiker, media och allmänheten.

Genom politiskt påverkansarbete och i samarbete med andra aktörer framför allt inom, men även utanför Sverige, arbetar Forska Utan Djurförsök i olika vetenskapliga, regulatoriska och politiska sammanhang för att nå målet att ersätta djurförsök.

Forska Utan Djurförsöks verksamhet finansieras i huvudsak genom gåvor och arv från allmänheten. Informationsverksamhet och insamlingsåtgärder riktade till allmänheten en viktig del i vårt arbete.

2. Vilket problem vill Forska Utan Djurförsök lösa och hur? Vad vill Forska Utan Djurförsök uppnå?

I Sverige utförs djurförsök på hundratusentals djur varje år; räknas fiskar i provfiske med i definitionen av djurförsök så uppgår antalet djur till många miljoner. Djur som används i försök utsätts ofta för lidande, samtidigt som djur inte är optimala som modeller för människan i vare sig medicinsk forskning, grundforskning eller för riskbedömning av kemikalier och andra metoder. Att ersätta djurförsök är därmed fördelaktigt både av etiska och vetenskapliga skäl. Forska Utan Djurförsök arbetar för att djurförsök ska ersättas med moderna, djurförsöksfria

metoder. Arbetet bedrivs genom att dela ut forskningsanslag till forskning som syftar till att utveckla metoder som kan ersätta djurförsök, men också genom utbildning, information och politisk påverkan.

Forska Utan Djurförsök har en uttalad ambition att stödja forskning som, utöver att de ersätter djurförsök, även ska bidra till viktiga medicinska och andra vetenskapliga framsteg och förbättrad riskbedömning av kemikalier, läkemedel och andra produkter.

3. I vilket organisatoriskt sammanhang och geografiskt område verkar Forska Utan Djurförsök?

Forska Utan Djurförsök bildades 1964 och är en stiftelse, med säte i Stockholm och registrerad hos Länsstyrelsen Stockholm. Forska Utan Djurförsök har 90-konto och kontrolleras därmed även av Svensk Insamlingskontroll.

Verksamheten leds av en styrelse. Arbetet utförs främst av anställd personal vid kansliet i Stockholm.

Forska Utan Djurförsök samlar in pengar från allmänheten i Sverige för att dela ut forskningsanslag företrädesvis till forskare vid svenska universitet och högskolor, forskningsinstitut, myndigheter och företag. I enstaka och särskilt motiverade fall kan anslag också delas ut till forskare eller andra aktörer i utlandet. Forska Utan Djurförsök samarbetar även med en dansk och en finsk systerorganisation som gemensamt delar ut ett nordiskt pris: Nordiska Forskningspriset för alternativ till djurförsök, med några års mellanrum, senaste utdelningen skedde i Danmark 2019.

Övrig verksamhet sker främst i Sverige, men Forska Utan Djurförsök deltar också i olika internationella nätverk för att dela och ta del av information och vetenskapliga framsteg samt för att påverka i de forum där djurförsök och djurförsöksfria metoder diskuteras.

4. Vilken kapacitet och vilket kunnande har Forska Utan Djurförsök för att uppnå sitt mål?

Såväl styrelse som personal har gedigen erfarenhet inom olika relevanta kompetensområden.

Forska Utan Djurförsöks sakkunniga är en av Sveriges ledande experter inom området djurförsöksfria forskningsmetoder. Hon är ledamot i Sveriges nationella kommitté för försöksdjursfrågor, tillika styrgrupp för Sveriges 3R-center, ledamot i den Centrala

Djurförsöksetiska Nämnden samt föreläser ofta vid Sveriges lärosäten och i arrangemang organiserade av myndigheter.

Forska Utan Djurförsöks insamlingsansvariga har en lång erfarenhet av insamling och projektledning inom den ideella sektorn.

Stiftelsens styrelse har kompetens inom djurförsök och djurförsöksfria forskningsmetoder, politik, juridik, personaladministration, ledarskap och ekonomi.

I Forska Utan Djurförsöks vetenskapliga kommitté sitter forskare och andra experter med kompetens inom olika forskningsfält där djurförsök används idag samt om djurförsöksfria metoder.

5. Vilka ekonomiska och andra resurser har Forska Utan Djurförsök använt i arbetet 2020 och varifrån kommer intäkterna?

De resurser som används för att uppnå målen är främst pengar som används till forskningsanslag och aktiviteter för att lyfta och främja målet att ersätta djurförsök med andra metoder. Utöver pengar är kunnig personal och samarbetspartners de resurser som är viktigast i detta arbete.

Verksamheten bekostas främst genom gåvor och arv från allmänheten, samt, i mindre omfattning, donationer från företag. Totalt har Forska Utan Djurförsök fått in 3 917 023 kronor i gåvor, 785 857 kronor i arv och 383 311 kronor från utdelning och avkastning av ändamålsbestämda medel.

Den totala verksamhetskostnaden under 2020 var 5 423 592 kronor som fördelades enligt följande: Ändamål, 4 879 215 kronor, insamling 314 198 kronor och administration 230 179 kronor.

6. Vilka strategier har Forska Utan Djurförsök för att uppnå målen?

Den främsta strategin är att stödja forskning som syftar till att utveckla nya metoder som kan ersätta djurförsök. Forska Utan Djurförsök bildades 1964 och var först i Sverige, och en av de första i världen att ge anslag till forskning specifikt inriktad på att ersätta djurförsök med djurfria metoder. Forskningsanslag har delats ut årligen sedan 1971.

Mottagare av forskningsanslagen är företrädesvis forskare vid universitet och högskolor, samt i vissa fall forskare vid forskningsinstitut, myndigheter och företag. Beslut om anslag fattas av

styrelsen efter förslag från Forska Utan Djurförsöks vetenskapliga kommitté, som består av forskare med bred kompetens inom relevanta forskningsområden.

I syfte att lyfta särskilt inspirerande och nytänkande forskning delar Forska Utan Djurförsök sedan 2015 även ut utmärkelsen Nytänkaren, med tillhörande forskningsanslag. I samarbete med en dansk och en finsk systerstiftelse delas även det Nordiska Forskningspriset för alternativ till djurförsök ut med några års mellanrum, senast 2019.

Forska Utan Djurförsök arbetar även på andra sätt för att främja en samhällsutveckling där fördelarna med att ersätta djurförsök belyses inom både forskning och politik, och där attitydförändring och ökade resurser kan göra en snabbare omställning till nya metoder möjlig.

Forska Utan Djurförsök arbetar till exempel med politisk påverkan i syfte att påverka politiker med ansvar för djurförsöks- och forskningspolitiken samt sakpolitikområden där djurförsök förekommer.

Forska Utan Djurförsök söker bland annat lyfta betydelsen av att satsa på att ersätta djurförsök i forskningspolitiken generellt, att öka det statliga stödet till forskning för att ersätta djurförsök och att behålla stödet till Sveriges 3R-center som är placerat vid Jordbruksverket. 3R står för Replace, Reduce, Refine, dvs att ersätta djurförsök, reducera antalet djurförsök samt förfina djurförsöken genom till exempel bättre smärtlindring och bättre djurhållning.

Föreläsningar för studenter, främst som gästföreläsare på grundnivå och forskarutbildningar på universitet och högskolor, nätverkande med forskare och myndigheter, deltagande och presentationer på forskarkonferenser och e-nyhetsbrev riktade till forskare, utgör andra exempel på strategiskt arbete för att öka kunskapen om och acceptansen av djurförsöksfria metoder.

Genom representation i olika statliga organ och genom nätverkande har Forska Utan Djurförsök mycket goda förutsättningar att påverka arbetet i Sverige och inom EU för att ersätta djurförsök. Forska Utan Djurförsöks sakkunniga, är ledamot i Nationella kommittén för försöksdjursfrågor, som också utgör styrgrupp för Sveriges 3R-center. Forska Utan Djurförsöks sakkunniga är också ledamot av Centrala Djurförsöksetiska nämnden, som bland annat utvärderar djurförsök i efterhand.

Forska Utan Djurförsök genomförde i april 2020 ett webinarium i samarbete med riksdagsledamöter, med forskare som presenterade sin forskning och fördelarna med djurförsöksfria forsknings- och riskbedömningsmetoder. Deltog gjorde bland annat Nytänkarna Anna Herland och Gunnar Cedersund. Målet var att, med hänvisning till det pågående arbetet

med framtagandet av en Forskningsproposition, visa på samhällsnyttan med djurförsöksfria metoder.

För att öka intresset för djurfria metoder arbetar Forska Utan Djurförsök även med information och utbildningsinsatser riktade mot allmänheten samt finns tillgängliga för media som önskar hjälp med att fakta och information till reportage och nyhetsrapportering.

7. Hur vet Forska Utan Djurförsök att arbetet är framgångsrikt? När kan målet uppnås och vilka är svårigheterna?

Mycket har förbättrats sedan Forska Utan Djurförsök bildades 1964 och de första forskningsanslagen delade ut 1971. Djurförsöksfria metoder ses längre såsom ett sämre alternativ till djurförsök, utan metoder såsom avancerade cellmodeller och datormodeller är väl integrerade i både riskbedömning av kemikalier och i medicinsk forskning. Såsom en av få forskningsfinansiärer som målmedvetet gett forskningsanslag till forskargrupper och projekt som utvecklat banbrytande nya metoder inom områden som utveckling av avancerade cellmodeller och systembiologiska matematiska modeller, har Forska Utan Djurförsök utan tvekan bidragit till denna utveckling.

Det finns idag flera starka drivkrafter för att ersätta djurförsök.

Djurförsök får inte längre användas när djurfria metoder finns tillgängliga och EU:s försöksdjursdirektiv från 2010 tydliggör som sitt mål att alla djurförsök ska ersättas så snart det är vetenskapligt möjligt.

Samtidigt uppmärksammas djurförsökens brister alltmer: djurförsök är inte bara ett etiskt problem, utan det finns även vetenskapliga problem med djurförsök. Av tio nya läkemedelssubstanser som genomgått omfattande djurförsök så kommer bara ett nytt läkemedel ut på marknaden; i nio fall av tio visar sig den nya substansen ha säkerhetsrisker eller saknar effekt på människa, trots lyckade studier på djur. Detta i sig utgör en stark drivkraft för att utveckla nya och bättre metoder där djurförsök kan ersättas med nya metoder som bättre efterliknar vad som sker i människan som exponeras för ett läkemedel eller kemikalier.

Trots ovanstående finns fortfarande inget land i världen som förbjudit djurförsök. Tvärtom finansieras djurförsök ofta via statliga medel, även i Sverige. Även EU och andra internationella organ ger anslag till forskning med djurförsök och det finns också lagstiftning samt internationellt överenskomna riktlinjer och standarder som innebär krav på djurförsök för att till exempel testa läkemedel, medicintekniska produkter, bekämpningsmedel och andra kemikalier.

Av vetenskapliga rapporter och politiska strategidokument framgår dock allt tydligare att framtidens riskbedömning av kemikalier i framtiden behöver ske med andra metoder än djurförsök, för att möjliggöra human-relevanta riskbedömningar av fler kemikalier och blandningar och för fler typer av risker, än vad som är möjligt att undersöka med hjälp av djurtester.

Även inom medicinsk forskning har djurförsökens brister alltmer kommit i fokus och intresset för djurförsöksfria modeller stadigt, inte minst inom läkemedelsindustrin.

Det tar tid att få fram nya metoder och genomföra en omställning från djurförsök till nya, moderna metoder. Det är inte ovanligt att ett forskningsprojekt tar 10–15 år från idé till utvärderad och accepterad metod som kan ersätta ett visst djurförsök. Forska Utan Djurförsöks arbete är därför långsiktigt och strategiskt, men det ger resultat!

Många djurförsök har kunnat ersättas med metoder som utvecklats med stöd från Forska Utan Djurförsök och ännu fler kommer att kunna ersättas i framtiden genom fortsatt forskningsstöd. Dock sker ständigt framsteg genom utveckling av nya metoder som steg för steg ersätter djurförsök inom de flesta områden där djurförsök används idag. Likaså sker en kunskapsutveckling som öppnar upp möjligheter att utveckla ännu fler nya metoder i framtiden. Fortfarande återstår till exempel ett mycket starkt behov av att skapa djurförsöksfria modeller för att studera helkroppseffekter.

Faktorerna som påverkar möjligheterna att minska och ersätta djurförsök är många och inkluderar bland annat vetenskaplig utveckling, möjligheter att validera metoderna, utbildning och spridning av nya metoder, lagstiftning och regulatorisk acceptans, forskares och regulatorers attityder samt den publika opinionen. Det är därför svårt att i dagsläget bedöma när målet – att alla djurförsök ska ersättas – kommer att kunna nås.

Utifrån nuvarande bedömningsgrunder är det inte troligt att alla djurförsök kommer att kunna ersättas inom de närmaste 10–20 åren, även om utvecklingen går allt snabbare. Under denna period finns dock förhoppningar om att kunna ersätta en betydande del av djurförsöken och att bidra till forskning som minskar relevansen av djurförsök i medicinsk forskning.

8. Hur mäter Forska Utan Djurförsök framgångar?

Framgångar kommer i många former varav vissa är relativt enkla att mäta kvantitativt, medan andra bedöms kvalitativt.

Att se till att nya, djurförsöksfria test- och forskningsmetoder utvecklas är Forska Utan Djurförsöks huvudsakliga uppgift, liksom att djurförsök ersätts inom utbildning och biologisk produktion.

Vi vet att det finns många forskare som har god kompetens och har idéer om hur de skulle kunna utveckla metoder som kan ersätta djurförsök om de får finansiering. Bristande finansiering är en starkt begränsande faktor vid utvecklingen av nya metoder. Därför är fler utdelade anslag och en ökad total budget för forskningsanslag ett mycket viktigt mått på framgång för Forska Utan Djurförsök. Det är därför glädjande att Forska Utan Djurförsök kan dela ut betydligt mycket mer i anslag per år nu, jämfört med för fem år sedan.

År då anslag beviljades	Summa beslutade anslag
2020	2,7 miljoner
2019	2,6 miljoner
2018	4,6 miljoner*
2017	2,0 miljoner
2016	1,85 miljoner

*2018 beviljades anslag två gånger p.g.a. med omläggning av rutiner. Från och med detta år beviljas nästkommande års anslag i december. Tidigare beviljades anslag för innevarande år under våren. Under 2018 beviljades anslag för 2018 på våren och anslag inför 2019 i december.

Forskare som får anslag förbinder sig att redovisa resultat till Forska Utan Djurförsök senast två år efter anslaget. Forskare som söker fortsatt anslag ska delredovisa resultat i samband med ny ansökan om anslag och slutrapportera två år efter sista anslaget.

Forskarnas rapportering visar att Forska Utan Djurförsöks forskningsanslag många gånger varit avgörande för att forskningsprojektet har kunnat genomföras. De visar också generellt på mycket goda resultat som direkt eller indirekt kan leda till en minskning av djurförsök och på stort intresse från andra forskare att ta del av nya metoder.

Forska Utan Djurförsök har flera gånger även varit först eller en av de första att stödja projekt som, när de börjat kunna visa resultat, kunnat få anslag även från annat håll och inte längre är beroende av Forska Utan Djurförsöks stöd. Att projekten får anslag från andra finansiärer är i sig en kvalitetsstämpel som visar att på goda effekter av Forska Utan Djurförsöks arbete.

Utöver ovanstående anslag så har Forska Utan Djurförsök delat ut utmärkelsen "Nytänkaren" till väl selekterade forskare varje år under åren 2015–2019. Men utmärkelsen följer ett forskningsanslag på 400 000 kr till Nytänkarens forskning.

I januari 2020 hölls ett seminarium där de fem första Nytänkarna samtalande om sin forskning, möjligheter och svårigheter när det gäller att ersätta djurförsök samt vad anslagen från Forska Utan Djurförsök har betytt för forskaren och forskningen. Utifrån forskarnas redogörelser blir det uppenbart att Forska Utan Djurförsöks forskningsanslag inte bara fört forskarnas egen forskning framåt, utan också bidragit till ökad kunskapsutveckling såväl i Sverige som utomlands, när det gäller möjligheter att ersätta djurförsök. Flera av Nytänkarna har synts i den svenska och internationella debatten om djurförsök och djurförsöksfri forskning.

De forskare som var de första fem att motta utmärkelsen Nytänkarna, och som deltog i samtalet vid seminariet, var:

Gunnar Cedersund, universitetslektor, Institutionen för Medicinsk Teknik, Linköpings universitet. Gunnar fick NYTÄNKAREN 2015 för arbetet med systembiologiska modeller som kan bidra till att minska och ersätta användningen av djur i biomedicinsk forskning.

Anna Herland, universitetslektor, Mikro- och nanosystem, KTH. Anna fick NYTÄNKAREN 2016 för arbete med organ-on-chip-tekniker som kan komma att ersätta djurförsök i medicinsk forskning, särskilt i forskning om hjärnans sjukdomar.

Malin Lindstedt, professor, Institutionen för Immunteknologi, Lunds universitet. Malin fick NYTÄNKAREN 2017 för att fortsätta utvecklingen av djurfria allergitesterna till att även omfatta livsmedelstillsatser och andra områden relaterade till livsmedelsallergier.

My Hedhammar, professor, Proteinteknologi, KTH. My fick NYTÄNKAREN 2018 för att fortsätta sitt arbete med att använda spindeltrådsproteiner för att ta fram nya cell- och vävnadsmodeller vid forskning om vanliga och allvarliga sjukdomar som till exempel cancer.

Martin Andersson, teknologie doktor, RISE. Martin fick NYTÄNKAREN 2019 för att skapa helt nya typer av ögonirritationstester utifrån kunskap om polymerers utvidgning och Hansens lösningsparameter.

Forskare som får Nytänkarutmärkelsen och tillhörande anslag ska redovisa sina forskningsframsteg och effekter inom 3 år. Under året har två av Nytänkarna, Anna Herland och Malin Lindstedt, inkommit med sina rapporter. Båda redovisningarna visar att forskningsanslagen använts väl, att framsteg gjorts och att Forska Utan Djurförsöks anslag har stor betydelse för att driva forskningen framåt för att ersätta djurförsök.